

[K] **ALTIJD WEER EEN NIEUWE DROOM.
DE VEENFABRIEK VAN PAUL KOEK**

Mogelijk betekent de uitverkiezing van de productie *Haar leven haar doden* door de jury van de Nederlandse editie van het Theaterfestival 2008 het begin van een doorbraak voor het Leidse theaterensemble de Veenfabriek. De groep is inmiddels een jaar of vier bezig zich een plek te veroveren in de Nederlandse theaterwereld, maar tot voor kort was er sprake van een betrekkelijk isolement, waarschijnlijk mede als gevolg van een zekere verwaarlozing van de kant van de media. Een gunstige uitzondering vormt de grootschalige productie *Smekelingen*, een eigentijdse, muzikale, swingende benadering van Euripides' tragedie, in 2006 gemaakt in samenwerking met het Griekse Theseum Ensemble.

Het verhaal van de Veenfabriek is het verhaal van Paul Koek (°1954), de veelzijdige theatermaker die na een opleiding tot slagwerker en na samenwerking met uiteenlopende kunstenaars in 1987 als muzikant en regisseur toetrad tot de inmiddels legendarische Theatergroep Hollandia, administratief gevestigd in Zaandam, maar zonder vaste speelplek, en vooral befaamd om zijn verrassende locatieprojecten. Vanaf 1993 vormde hij daar samen met Johan Simons de artistieke leiding. Bij Hollandia ontwikkelde Koek zich tot een van de meest vooraanstaande makers van modern muziektheater. Niet alleen als componist en regisseur, maar ook als inspirator. Zo startte Hollandia onder zijn leiding het muzieklaboratorium Veenstudio, nu ondergebracht onder de paraplu van de Veenfabriek, een plek waar een jongere generatie kunstenaars zich kan bekwamen in de wereld van het muziektheater.

Als gevolg van de rampzalige Cultuurnota 2001-2004 zagen Hollandia en Het Zuidelijk Toneel uit Eindhoven zich in 2001 genoodzaakt een fusie aan te gaan — een fusie die een abrupt einde maakte aan een rijke traditie van briljante en belangwekkende (muziek)theaterproducties op verschillende plekken in de Hollandse polders. Voor theaterkenners was het al met al nog een wonder dat Koek en Simons het na deze teloorgang maar liefst vier jaar met elkaar en met de stad Eindhoven uithielden. Daarna kwam de voorspelbare, definitieve breuk. Simons vertrok naar NTGent en sloeg zijn vleugels uit over Europa, Paul Koek zocht het dicht bij huis en zag een oude droom in vervulling gaan: artistiek leider worden van een eigen ensemble op korte afstand van zijn geboorte- en woonplaats Roelofarendsveen, de Veenfabriek in Leiden. Weliswaar een stad van wetenschap en cultuur, maar tot 2005 zonder een vast, professioneel theatergezelschap.

“Theatergezelschap” is overigens niet de juiste benaming, de ambities van de Veenfabriek reikten van aanvang af verder. Het gezelschap beoogt een ensemble te zijn “waarin kunstenaars en wetenschappers samenwerken die zich verhouden tot elkaars werk en denken, de maatschappij, de wetenschap en het ambacht”, een ensemble dat zich richt “op het permanente onderzoek naar nieuwe podiumkunstvormen waarin verschillende kunstdisciplines met elkaar geconfronteerd worden”. De plek waar en van waaruit dat allemaal moest gebeuren, was een volledig in verval geraakte, al vele jaren leegstaande wollendekenfabriek uit de negentiende eeuw, op de hoek van de Oude Singel en de Marktsteeg, naast het Stedelijk Museum De Lakenhal en schuin tegenover de Leidse Schouwburg; het zogenaamde Scheltemacomplex.

Het typeert Paul Koek dat hij als het ware niet kon wachten en zijn artistieke aspiraties van het begin af aan liet prevaleren boven de zakelijke agenda. Toen het gebouw nog een halve ruïne was waarvan weinig meer overeind stond dan de zijgevels (je zou ook kunnen zeggen: toen het gebouw nog op z'n mooist was en een prachtige, dramatische uitstraling had), programmeerde hij de productie *Weef!*. Koek nodigde een tweetal jonge theatermakers uit om een beeldende en muzikale verkenning te ontwerpen door de vervallen zalen, zolders, gangen en tochtgaten van het eens zo

De Veenfabriek, *Licht*, 2008, Foto Jochem Jurgens.

monumentale pand. De bezoekers werden een voor een opgenomen in een omgeving van beelden en geluiden, waarin het verleden van het complex de herkenbare rode draad vormde. Van een kudde echte, levende schapen — oerbron als het ware van elke dekenfabriek — betrad de eenzame wandelaar een labyrinthische weg met als einddoel de warme wollen sjaal die hij liefdevol om zijn schouders kreeg geslagen.

De geschiedenissen van het Scheltemacomplex — met Koek als intendant — en die van de Veenfabriek — met dezelfde Koek als artistiek leider — begonnen intussen, een jaar of vier later, behoorlijk uiteen te lopen. De financiële en organisatorische exploitatie van het pand is een klein drama op zichzelf, met nogal wat elementen van rampspoed en tegenslag, terwijl voor de artistieke ambities van de Veenfabriek het gebouw inmiddels te klein is gebleken. Nog altijd is Scheltema de plek waar de producties ontwikkeld en begeleid worden, bijvoorbeeld in de vorm van de zogenaamde Veenproeven — avonden waarop de thematiek van een productie aan de orde wordt gesteld, onder meer in de vorm van lezingen, installaties, exposities of debatten. Maar de voorstellingen zelf vinden steeds vaker plaats buiten de deuren van het complex, dat — dan ook? — maar niet de culturele hotspot van Leiden wil worden.

Een deel van de producties is opgenomen in een tourneecircuit langs vaste speelplekken in Nederland en daarnaast is en blijft Paul Koek de man van het locatietheater. In december 2006 bijvoorbeeld deed de Veenfabriek een poging om in het Leidse Diaconessenhuis met de multidisciplinaire voorstelling *Zieke zielen* een brug te slaan tussen de wereld van het ziekenhuis en de buitenwereld. Net als in *Weef!* was de theatrale vorm ook hier een route die de bezoeker aflegde, in dit geval haast letterlijk aan de hand van een enkele acteur. En in 2008 streek het ensemble neer in het Leidse en daarna Utrechtse filiaal van warenhuis Vroom en Dreesmann, waar de productie *Haar leven haar doden* ook nu weer eerder het karakter had van een evenement dan van een voorstelling. De rondgang door de winkel en de belendende ruimtes vond voor een deel plaats tijdens openingstijd, zodat zelfs het winkelende publiek onverwacht in een figurantenrol bleek te verkeren. De jury van het Theaterfestival oordeelde: “Een maf, vol, druk locatieproject met veel visueel en auditief spektakel. Gewaagd en interessant.”

De meest recente productie van de Veenfabriek is een groot project in een gigantische hangar van het inmiddels gesloten militaire vliegveld Valkenburg, vlakbij het Zuid-Hollandse Katwijk aan Zee. Daar ging op zaterdag 15 november 2008 *Licht is de machine* in première, een voorstelling geïnspireerd

op de denkbeelden van de Franse denker Charles Fourier (1772-1837).

Grote blikvanger in de Valkenburgse hangar is een fors decorstuk waarin zich een doorkijk bevindt van 21 bij 2 meter die het achterste deel van de hangar onthult, daar waar de voorstelling zich grotendeels afspeelt. Het publiek gluurt als het ware door een enorme brievenbus, en het is dan ook geen verrassing wanneer een postbode op een fiets — later berijdt hij een motor — op een bepaald moment een stapeltje brieven komt bezorgen. Het is een van de lichte momenten in een voorstelling, die ondanks de titel veelal gehinderd wordt door een ondraaglijke overdaad en zwaarte.

Het is alsof Koek — zoals wel vaker — te veel wilde, en naar de inhoud niet kon kiezen tussen een dramatisering van de utopische denkbeelden van Fourier en een biografisch portret van de man, naar de vorm niet tussen de ruimtelijke mogelijkheden van de hangar en de fysieke plaatsbepaling van de acteurs, naar het genre niet tussen opera, muziektheater en installatie. De acteurs beschikken over te weinig materiaal om te kunnen overtuigen, de plaatjes zijn te rommelig gemonteerd om indruk te maken, met uitzondering van het sublieme lichtballet dat aan het eind van de lange zit toch nog wat spektakel brengt. Het enige element dat door de hele voorstelling heen op een constant niveau weet te boeien en te verleiden, is de muziek, zowel qua compositie als qua uitvoering.

In interviews en publicaties verdedigt Koek de nieuwe wegen die hij op het gebied van het muziektheater tracht te bewandelen. Ik vermoed dat hij — naar zijn eigen aard ook een utopist — minder ver gekomen is dan hij van plan was en nog niet de gedroomde impuls heeft kunnen geven aan het wat versukkeld genre waarin hij in het verleden excelleerde. Op zichzelf is dat niet rampzalig. Wie het experiment aangaat op de wijze waarop Koek dat doet, mag de tijd nemen zijn dromen opnieuw in daden om te zetten. In het voorjaar van 2009 gaat hij met zijn voormalige collega Johan Simons een nieuwe muziektheaterproductie maken, *Kasimir en Karoline*, een project op basis van het volksstuk van de Hongaars-Duitse auteur Ödön von Horváth. Voor deze gelegenheid lieten de makers hun oog vallen op een landingsbaan van een andere, eveneens gesloten luchtmachtbasis, die bij het Utrechtse Soesterberg.

Dat kan niet anders dan een droomlocatie zijn voor de oude Hollandia-kompanen. Misschien dat van die plek en van de hernieuwde samenwerking met zijn creatieve partner — en in zekere zin ook creatieve tegenpool — het stimulerende effect zal uitgaan waarmee Koek zijn voordeel kan doen als artistiek leider van de Veenfabriek en als ongekroonde keizer van het locatie- en muziektheater in Nederland.

JOS NIJHOF

Zie www.veenfabriek.nl en www.scheltemacomplex.nl.
